

توسعه پایدار شهری با محوریت گرایش شهروندان به مشارکت های محلی با نمونه موردی منطقه سه مشهد (تاکید بر نظریه پی یر بوردیو)

سید محمد جواد گرجی^۱

^۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد جامعه شناسی

چکیده

امروزه مساله بی تفاوتی اجتماعی به عنوان یکی از چالش های مهم مدیریت شهرهاست به گونه ای که زمینه ساز مسائل عمیق در حوزه انسجام اجتماعی شده است. بدین لحاظ علم جامعه شناسی با طراحی مفاهیمی چون گرایش، زمینه ساز تولید نظریاتی برای توصیف و تبیین مقادیر این متغیر شده اند. این پژوهش به دنبال تبیین عوامل موثر بر گرایش شهروندان منطقه سه شهرداری مشهد می باشد. روش تحقیق، پیمایشی بوده که با استفاده از پرسشنامه و با نمونه آماری شامل ۳۳۰ نفر از شهروندان ساکن در منطقه سه شهرداری مشهد به اجرا درآمده است. چهارچوب نظری بر پایه دو نظریه بنا شده است: نظریه فیش باین - آیزن و نظریه سرمایه بوردیو. نظریه اول گرایش را در نتیجه چهار عامل می داند: ارزیابی فایده، انتظار فایده، انتظارات دیگران و ارزیابی انتظارات دیگران. نظریه بوردیو نیز تاکید اساسی خود را بر نقش سرمایه های افراد در کنش متقابل قرار می دهد. یافته ها در دو بخش یافته های توصیفی و یافته های تبیینی ارائه و پس از استنباط آماری و تحلیل چند متغیره نشان داده شد که مهمترین متغیر تبیین کننده گرایش به مشارکت، هنجار ذهنی پاسخگویان به همراه سرمایه اجتماعی آنهاست. همچنین علیرغم نظریات، نقش سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی در میزان گرایش اثبات نشد. در مجموع از شش فرضیه پژوهش، فرضیاتی که مبتنی بر تاثیر مثبت سرمایه های فرهنگی و اقتصادی بر گرایش بودند رد و فرضیاتی که مبتنی بر تاثیر مثبت انتظارات دیگران بر گرایش بودند، پذیرفته شدند. نتایج تحلیل مسیر نشان داد که متغیر هنجار ذهنی عمده ترین تاثیر خود را از طریق تاثیرگذاری بر ارزیابی انتظارات دیگران انجام می دهد. همچنین تاثیر متغیرهای سن، جنس، مدرک تحصیلی و میزان اقامت در محله و شهر، نیز بررسی اما تاثیر آنها بر گرایش اثبات نشد. همچنین مسیر تاثیر سرمایه اقتصادی بر گرایش منفی و تا حدودی معنادار بود. در نتیجه مدیران شهری برای ارتقاء سطح مشارکت در شهر، نیازی به تدوین فرمول های خارق العاده ندارند بلکه با گسترش نظارت همگانی و روحیه مطالبه گری در شهروندان، می توانند با سهولت بیشتری به این هدف دست یازند.

واژه های کلیدی: گرایش، مشارکت، سرمایه، هنجار ذهنی، شهروند

۱- مقدمه :

انسان موجودی اجتماعی است و حیات اجتماعی زمانی میسر است که افراد چون عضوی از یک بدن با یکدیگر همکاری داشته باشند که لازمه آن، نگرش مثبت به دیگران و داشتن اعتماد به آنان است. بیشترین پیشرفت را کشورهایی دارند که توانسته اند همدلی بیشتری بین شهروندانشان ایجاد نمایند. این کنش متقابل تابع نظام کنش متقابل ساخت می یابد و سازمان می گیرد. دو تعریف از کنش اجتماعی قابل ارائه است: تعاریف ذهنی و تعاریف عینی. (همان: ۲۱-۱۹) رفتار انسانی، بی آنکه بطور مداوم از آن آگاه باشیم، در هر لحظه تحت تاثیر هنجارهایی است که برای ما راهنما یا مدل هستند؛ یعنی میتوان گفت که کنش اجتماع جمعی است از تمایل هنجاری کنش اجتماعی و ساخت هنجاری. بنابراین کنش متقابل به نوعی ساخت پاسخ میدهد و نوعی صورت (گشتالت) و شکل بندی را اخذ مینماید. (همان: ۴۰) بنابراین میتوان گفت: "کنش اجتماعی بر هر گونه فعالیتی دلالت میکند که در نتیجه گرایش های فکری سازمان می یابد و رو به سوی هدفی دارد. فعالیتی از سوی یک یا چند شرکت کننده ای که موضوع و مفعولی برای خودشان به شمار میروند. کنش اجتماعی شامل سه بخش است: الف- پیش بینی های نگرشی به شکل برنامه های عمل که در دستورهای کار و برنامه ریزی و از این قبیل وارد میشوند؛ ب- فعالیتهای سازمان یافته و هدایت شده بر طبق تعریف نقش؛ ج- دستیابی نمادین به هدف (گولد، ۱۳۷۶: ۷۰۹). کنش اجتماعی از میان انواع کنش های اجتماعی که یکایک لحظات و جای جای حیات بشر را پر کرده است، برخی رفتارها بیشتر خودنمایی میکنند و یا به عبارت دیگر در سطح بالاتری قرار میگیرند. از این میان نوعی از کنش اجتماعی متقابل که دارای تاثیرات شگرف در زیست اجتماعی انسانهاست، کنشهایی است که مشارکت اجتماعی خوانده می شوند.

۲- بیان مساله

شهر مقدس مشهد بعنوان دومین کلانشهر و پایتخت معنوی ایران و نیز دومین کلانشهر مذهبی جهان اسلام، با جمعیتی ۳ میلیون نفری و حدود ۲۰ میلیون زائر سالانه، الگویی ملی و بلکه بین المللی است. در این کلانشهر سالانه بیش از ۱۰۰۰۰ میلیارد تومان، صرف عمران و آبادانی در زمینه های مختلف عمرانی، فضای سبز، خدمات شهری و ... میشود. بدون شک وسعت گسترده شهر، تنوع نیازها، خیل گسترده زائرین، تورم و سایر عوامل تاثیرگذار در توسعه، صرف اینگونه ارقام را به تنهایی ناکافی نموده و ضرورت دخالت عامل مکمل یعنی مشارکت همگانی را خاطر نشان میسازد. میزان مشارکت اندک شهروندان در پرداخت عوارض نوسازی (کمتر از ۳۰٪ درآمدهای پایدار)، تخریب اموال عمومی، تخلفات گسترده ساختمانی (بیش از ۱۰ هزار رای کمیسیون ماده صد شهرداری)، نرخ رشد نسبتا بالای جمعیت (۱۴٪)، آسیب های اجتماعی فراوان (طلاق با رتبه سوم کشوری، اعتیاد، سرقت، فحاشی، متلک پرانی و ...) رفتارهای قانون شکنانه، عدم مداخله شهروندان نسبت به سرنوشت خود و دیگران و دهها و بلکه صدها عامل دیگر که طی دهه های اخیر شاهد بروز چشمگیر آنها در عرصه های شهری هستیم، متولیان امر را به سوی بهره گیری از ظرفیت دیگری با عنوان ظرفیتهای اجتماعی سوق داده است. به طور مثال در کلانشهرهایی همچون تهران، مشهد، تبریز، اصفهان و شیراز نهاد های مختلف دولتی با تشویق تشکلهای سمن های محلی، کوشیده اند تا سهم شایسته ای در جذب اینگونه ظرفیتهای ایفا کنند. در کنار این امر موجی اجتماعی برای حضور در تصمیم سازی ها و تصمیم گیریهای شهری در میان تشکلهای و فعالین مختلف ایجاد شده است که سعی در اثبات وجود خود و نیز تاثیرگذاری در شرایط پیرامونی خویش دارند. لذاست که یافتن مبانی این موج اجتماعی و نظریه پردازی پیرامون آن از جایگاه ویژه ای برخوردار شده و اساتید و دانشجویان فراوانی کوشیده اند تا به این امر خطیر، جامه ای از نظریه

بپوشانند و جوانب موضوع را تبیین نمایند. مساله این پژوهش، تجربیات مستقیم پژوهشگر در زمینه نارسایی مشارکت شهروندان محلات گوناگون شهر مشهد در حوزه های گوناگون مدیریت شهری است که مصادیق فراوانی دارد. از دیگر سو استفاده از نظریات کمتر استفاده شده در تبیین مساله مشارکت، ضرورتی را ایجاب میکند تا اینگونه نظریات بیشتر مطمح نظر قرار گیرند. بنابراین تلاش شده است تا در کنار برخی نظریات مطرح متدوال از نظریه کمتر شناخته شده بورديو به عنوان مبنای نظری استفاده کنم زیرا او با طرح نظریاتی مانند فضای اجتماعی و سرمایه اجتماعی از زاویه ای متفاوت به موضوع نگرسته است

۳-پیشینه موضوع :

در نگاهی اجمالی به سوابق موضوع پژوهشی حاضر میتوان به چند دسته از پژوهش ها اشاره شده است :

الف - پژوهش هایی در حوزه سنجش گرایش ؛ ب - پژوهش هایی در حوزه عوامل موثر بر گرایش ؛ ج - پژوهش هایی در حوزه عوامل موثر بر مشارکت شهروندان.

۴-روش تحقیق :

روش تحقیق پیمایشی مقطعی که روش تحقیق حاضر است، روشی است که به منظور گردآوری داده ها درباره یک یا چند صفت در یک مقطع از زمان از طریق نمونه گیری از جامعه انجام می شود.

۴-۱ ابزار (تکنیک) گردآوری داده ها :

ابزار این پژوهش پرسشنامه بوده است.

۴-۲ جامعه و نمونه آماری تحقیق :

همان گونه که پیش از این در عنوان نیز آمده است، پژوهش حاضر نمونه موردی ناحیه دو شهرداری منطقه سه مشهد است. لذا جامعه آماری جمعیت ساکن در محدوده خدماتی شهرداری یاد شده خواهد بود که بر اساس آمارهای منتشر شده از سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ جمعیت دارای سن ۱۵ سال و بیشتر بالغ بر ۲۶۶ هزار نفر میشود. حجم نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران ۳۳۰ نفر تعیین گردید.

۴-۳ نحوه سنجش متغیرها :

در این پژوهش بر مبنای عنوان آن میتوان متغیرها را بدین ترتیب برشمرد : گرایش به مشارکت محلی بعنوان متغیر وابسته که دارای چهار بعد است : ارزیابی فایده مشارکت، انتظارات از مشارکت، انتظارات دیگران (یعنی آنچه که شهروندان درباره مشارکت فکر میکنند)، انگیزه پیروی از انتظارات دیگران (میزان وابستگی متقابل شهروندان محله). متغیر مستقل مورد سنجش در این پژوهش نیز سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی و سرمایه نمادین و نیز سرجمع سرمایه های هر فرد است.

۵- مبانی نظری تحقیق :

این تحقیق که در حوزه علم جامعه شناسی اجرا شده است، مبانی نظری خویش را نیز بالطبع از این علم اخذ کرده است. مبنای این علم که راهنمای تحقیقات علمی در حوزه شناخت رفتار اجتماعی است در دیدگاه گی روشه به اختصار در قالب اصل پایه های هنجاری کنش اجتماعی بیان شده است: "رفتار ما بی آنکه بطور مداوم از آن آگاه باشیم، در هر لحظه تحت تاثیر هنجارهایی است که برای ما راهنما یا مدل هستند." (روشه، ۳) در این پژوهش علاوه بر اشاره به برخی نظریه های مشارکت اجتماعی و گرایش از جمله نظریه فیش باین و آیزن، ساموئل هانتینگتون و جان نلسون، نظریه تزیسه و آیزن، گرونبرگ، اشتیل و ... به صورت همزمان از نظریه فیش باین - آیزن و نظریه پیر بورديو استفاده شده است. در ادامه به صورت اجمالی نگاهی به برخی از مهمترین نظریه های مشارکت پذیری و نظریه های گرایش می افکنیم.

۱-۵ نظریه های مشارکت اجتماعی :

۵-۱-۱ نظریه مشارکت شری آرنشتاین :

آرنشتاین مشارکت را فرایند سهیم شدن مردم در قدرت جهت تاثیر گذاری بر رفتار دولت میداند. از نظر وی مشارکت، توزیع مجدد قدرت است که در سطوح مختلف اتفاق می افتد. او هشت سطح مشارکت شهروندان را بر روی نردبانی موسوم به نردبان مشارکت از یکدیگر تفکیک میکند: کنترل شهروندی - قدرت تفویض شده - شراکت - تسکین بخشیدن - مشاوره - اطلاع رسانی - درمان - دستکاری و ظاهر فریبی. "این تئوری می تواند برای توصیف ارتباطات کارکردی که در فعالیتهای اصلاح وجود دارد، مورد استفاده قرار گیرد. گرچه نردبان آرنشتاین اکنون بیش از ۴۰ سال سن دارد، ثابت کرده که مدل سودمندی در گفتگوهای مداوم درباره درگیری جامعه در فرایند برنامه ریزی است. مدل آرنشتاین ملاحظه قدرت اختصاص یافته به مردم را نشان میدهد و ابزار کارآمدی در آزمایش ماهیت متدهای مشارکتی گوناگون برنامه ریزی است. مدل نردبانی معمولاً به سه مرحله تقسیم شده است ۱- قدرت شهروندان (کنترل شهروندان، قدرت تفویضی، مشارکت شهروندان)، ۲- میزان حداقل آزادی (التیام بخشی، مشاوره، اطلاع رسانی) و ۳- عدم مشارکت (درمان، تقلب و دستکار) (شریفیان، ۱۳۸۰: ۴۵)

۵-۲ نظریه های گرایش اجتماعی :

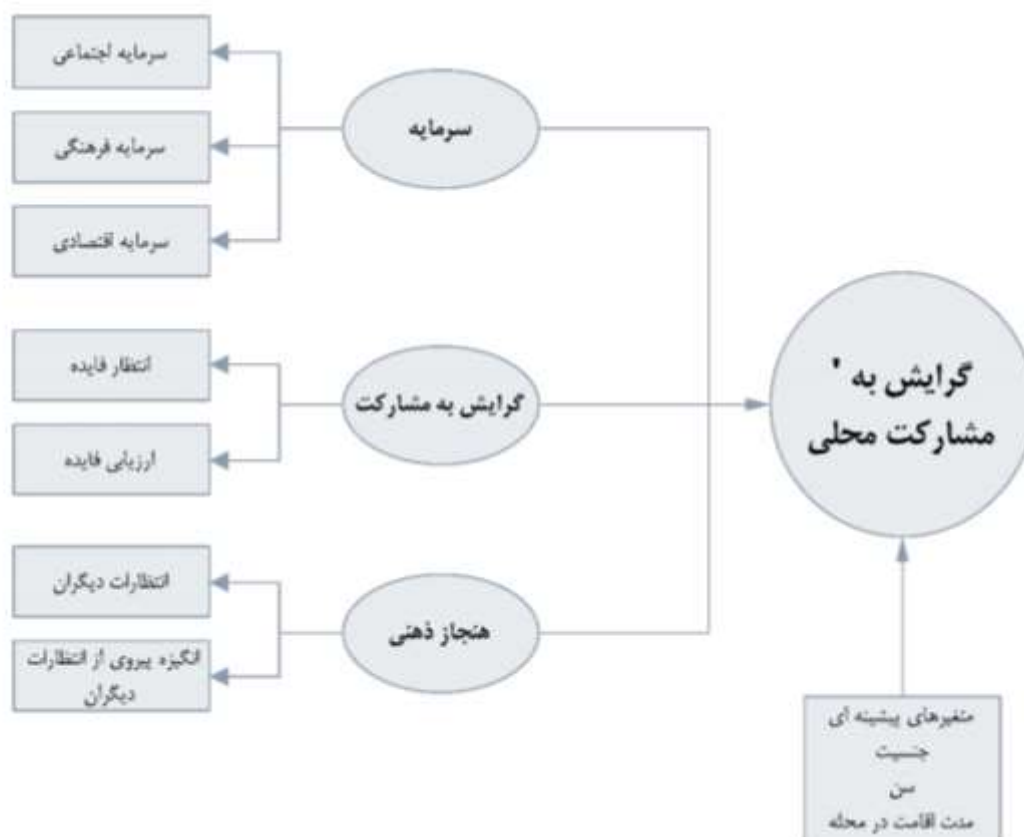
۵-۲-۱ نظریه عمل خردمندانه فیش باین - آیزن :

شاید "مشهورترین و مهم ترین نظریه را در زمینه گرایش، آقایان فیش باین و آیزن ارائه کرده اند. آنها در پی یافتن یک نظریه برای تبیین رفتار به نقش گرایش اشاره میکنند. آنها حاصل پاره ای از مطالعه خود را در قالب تئوری «عمل بخردانه» ارائه کرده اند. اصطلاح عمل بخردانه به این معنی است که اکثر رفتارها به این دلیل انجام می شود که مردم به نتایج اعمال خود فکر می کنند و برای حصول پاره ای از نتایج دست به انتخاب منطقی می زنند (محسنی، ۱۳۷۹: ۲۵). به نظر آنها رفتار در پی زنجیره ای از عوامل بوجود می آید. حلقه ماقبل بروز رفتار، قصد و نیت به انجام یک رفتار است. بوجود آمدن قصد و نیت به نوبه خود تابع دو متغیر دیگر است: گرایش به سوی آن رفتار و هنجار ذهنی. متغیر اول (گرایش به سوی رفتار) یک متغیر فردی و شخصی است که طی آن فرد انجام یک رفتار یا یک پدیده را از نظر خودش ارزیابی میکند که آیا خوب یا بد است. متغیر دوم (هنجار ذهنی) منعکس کننده نفوذ و فشار اجتماعی است که شخص آن را برای انجام یک کار یا رفتار احساس و ادراک میکند. میزان تاثیر هر یک از این دو متغیر (گرایش و هنجار ذهنی) در بوجود آمدن قصد و نیت همیشه

یکسان نیست و بستگی به شخصیت فرد و شرایط اجتماعی دارد. بنابر این گاهی ممکن است تاثیر گرایش بیشتر باشد و گاه تاثیر هنجار ذهنی. این تاثیر از طریق آزمون آماری پیرسون یا رگرسیون بین هر یک از متغیرها در ارتباط با قصد و نیت بررسی میشود. (رفیع پور، ۱۳۷۲: ۹)

۵-۳ نظریه کنش پی یر بورديو :

در کنار نظریه یاد شده از نظریه کنش بورديو در باب انواع سرمایه برای تبیین گرایش سود جسته ایم. در اینجا قبل از ورود به نظریه وی لازم و مفید خواهد بود که به صورت فشرده نگاهی به خطوط فکری و آثارش بیفکنیم. بورديو پس از دورکیم از موثرترین و معروفترین صاحب نظران علوم اجتماعی فرانسه بشمار می آید. او بعنوان یک صاحب نظر و پژوهشگر برجسته در فرایند شناخت جامعه فرانسه و ایجاد تحول در جامعه شناسی فرانسه در ابعاد نظری و تجربی جایگاه و نقش تعیین کننده ای داشته است. (گرنفل، ۱۳۸۸: ۹) او ضمن ارجاع به صاحب نظران کلاسیک نظیر کارل مارکس، امیل دورکیم، ماکس وبر و ... با آثار و افکار فلاسفه و جامعه شناسان معاصر از جمله سارتر، هوسرل، بودون و ... نیز آشنا بود. او ضمن نقد دیدگاه ماتریالیسم دیالکتیک مارکس در ارتباط با مفهوم طبقه اجتماعی سعی کرد علاوه بر بعد اقتصادی به سایر ابعاد هم توجه نماید و با وضع مفاهیم جدیدی چون فضا و میدان اجتماعی، طبقه اجتماعی را شامل افرادی میدانست که نه فقط از لحاظ اقتصادی بلکه از نظر سرمایه فرهنگی و اجتماعی و حتی ذائقه و سبک زندگی وضعیت مشابهی دارند. (همان: ۱۲)

نمودار ۱: مدل تحلیلی

۵-۵ فرضیه های تحقیق :

با توجه به چهارچوب مفهومی و مدل نظری، مهمترین فرضیه های تحقیق به شرح زیر میباشد :

- ۱- هر چه میزان انواع سرمایه های شهروندان افزایش یابد، میزان گرایش به مشارکت محلی افزایش می یابد.
- ۲- هر چه میزان گرایش به مشارکت اجتماعی (کلی) شهروندان بیشتر باشد، میزان گرایش به مشارکت محلی افزایش می یابد.
- ۳- هرچه هنجار ذهنی شهروندان برای مشارکت مساعدت باشد، میزان گرایش به مشارکت محلی افزایش می یابد.
- ۴- بین متغیرهای پیشینه ای پاسخگویان (جنسیت، سن و مدت اقامت در محله) با میزان گرایش به مشارکت محلی رابطه وجود دارد.

۶- یافته ها :

در این پژوهش بر مبنای آنچه در فصول پیشین بیان شد با استفاده از شاخص های نظری به سنجش متغیرهای مورد نظر اقدام شد. بدین ترتیب دو دسته متغیر توصیفی و متغیرهای ترکیبی حاصل شده است که در ادامه شرح داده میشود. همانگونه که در مبنای نظری پژوهش بیان شد ما به دنبال بررسی تاثیر دو عامل گرایش شهروندان به مشارکت هستیم که عبارتند از: قصد و نیت و سرمایه های فرد. این دو متغیر اصلی خود دارای ابعادی هستند. بدین ترتیب برای سنجش قصد و نیت، دو بعد اصلی گرایش به رفتار و هنجار ذهنی را مورد سنجش قرار داده ایم و پس از آن برای هر یک، ابعاد درجه دومی را تعریف کردیم. برای گرایش به رفتار به دو بعد "ارزیابی فایده" و "انتظار فایده" پرداخته ایم و برای هنجار ذهنی دو بعد "انتظار آنکه یک رفتار چگونه ارزیابی میشود" و "انگیزه فرد برای پیروی از انتظارات دیگران". آنگاه برای هر یک از این ابعاد، سوالاتی را از پاسخگویان پرسیدیم؛ برای ارزیابی فایده پنج سوال (سوالات ۲ تا ۶ پرسشنامه)؛ برای سنجش انتظار فایده، سه سوال (سوالات ۷ تا ۹ پرسشنامه)؛ برای سنجش انتظار آنکه یک رفتار چگونه ارزیابی میشود پنج سوال (سوالات ۱۰ تا ۱۴ پرسشنامه) و برای سنجش انگیزه فرد برای پیروی از انتظارات دیگران چهار سوال (سوالات ۱۵ تا ۱۸ پرسشنامه) را از پاسخگویان پرسیده ایم. سپس با تجمیع نمرات حاصل شده از سوالات هر بعد، در انتها به نمره گرایش به رفتار و هنجار ذهنی رسیده ایم. در مرحله بعد برای سنجش متغیر سرمایه های هر فرد، سه بعد سرمایه های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی پاسخگویان را سنجیده ایم. بدین ترتیب سرمایه فرهنگی را با سه بعد تجسیدی، نهادی شده و عینیت یافته سنجیده ایم؛ سرمایه اقتصادی را با دو بعد تملک دارایی ها و هزینه های زندگی؛ و سرمایه اجتماعی را با سه بعد میزان ارتباطات چهره به چهره، هویت جمعی و میزان اطلاع از موضوعات اجتماعی در محله سنجیده ایم. سپس در مرحله بعدی برای بعد میزان اطلاع از موضوعات اجتماعی در سطح محله دو بعد تعریف کرده ایم: میزان اطلاع از شورای محله و میزان اطلاع از تاریخ و هویت محله. در آخرین مرحله نیز برای هر یک از این ابعاد، یک سوال طرح شده است یعنی در نهایت نمره سرمایه فرهنگی فرد را پس از کدگذاری پرسشنامه از سوالات ۱۹، ۲۰ و ۳۶ بدست آورده ایم؛ نمره سرمایه اقتصادی را از سوالات ۲۱ تا ۲۳ و نمره سرمایه اجتماعی را از سوالات شماره ۲۴ تا ۳۱. هم چنین در نهایت امر میزان همبستگی متغیرهای دیگری را شامل جنسیت، سن، وضعیت تاهل، شغل، میزان تحصیلات، محل تولد، مدت اقامت در محله و شهر مشهد را با متغیرهای اصلی پژوهش سنجیده ایم.

در جدول زیر روابط دو متغیره بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته مشارکت محلی بر اساس ضریب همبستگی اسپیرمن محاسبه شده است.

متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	رابطه
هنجار ذهنی	۰,۷۲۴	۰,۰۰	دارد
چگونگی انتظار ارزیابی فایده	۰,۴۹۳	۰,۰۰	دارد
میزان انگیزه برای پیروی از انتظارات دیگران	۰,۵۶۰	۰,۰۰	دارد
گرایش به مشارکت	۰,۵۹۱	۰,۰۰	دارد
انتظار فایده	۰,۴۹۹	۰,۰۰	دارد
ارزیابی فایده	۰,۵۶۰	۰,۰۰	دارد
مجموع سرمایه ها	۰,۱۱	۰,۰۵	دارد
سرمایه فرهنگی	-۰,۰۱۲	۰,۱۳۲	ندارد
سرمایه اقتصادی	۰,۰۲۷	۰,۶۴	ندارد
سرمایه اجتماعی	۰,۲۹۹	۰,۰۰	دارد

با توجه به نتایج جدول فوق بین متغیرهای هنجار ذهنی، انتظار ارزیابی فایده، انگیزه پیروی از انتظارات دیگران، انتظار فایده، ارزیابی فایده، سرمایه اجتماعی و مجموع سرمایه ها با گرایش به مشارکت محلی رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. همچنین طبق نتایج، میان سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی با گرایش به مشارکت محلی رابطه معناداری مشاهده نشد.

۷- نتیجه گیری و پیشنهادات

کار پژوهشی ما بر این مینا آغاز شد که کنش های افراد بر مبنای عوامل و زمینه های اجتماعی خاصی شکل میگیرد. یکی از مهمترین کنش های انسانی، مشارکت در انجام کارهاست. اهمیت این نوع کنش وقتی بیشتر می شود که محیط کنش، شهر و دامنه آن شهروندان باشند. از میان عوامل زمینه ای تاثیرگذار بر این کنش مشارکتی، گرایش کنشگران است. در میان نظریات مختلف در حوزه ها و مکاتب مختلف علمی، عوامل متنوعی به عنوان عوامل موثر بر گرایش ذکر شده اند اما برای پاسخگویی به عوامل موثر بر این گرایش ما به دو نظریه تکیه کردیم:

نظریه فیش باین - آیزن و نظریه سرمایه بورديو. جامعه آماری پژوهش ساکنین محدوده خدماتی شهرداری منطقه سه و نمونه نیز شامل ۳۳۰ پاسخگو بود. سپس با استفاده از پرسشنامه ای با ۳۹ سوال اطلاعات لازم از پاسخگویان اخذ شد و با استفاده از روش های استنباط آماری، ضرایب همبستگی، رگرسیون چند متغیره و مدل سازی معادلات ساختاری به تبیین روابط متغیرها پرداختیم.

نتایج آمار استنباطی نشان داد که:

- ❖ میان هنجار ذهنی پاسخگویان و گرایش به مشارکت رابطه مثبت وجود دارد.
- ❖ میان انتظار فایده و گرایش به مشارکت رابطه مثبت وجود دارد.
- ❖ میان انگیزه پیروی از انتظارات دیگران و گرایش به مشارکت رابطه مثبت وجود دارد.
- ❖ میان ارزیابی فایده و گرایش به مشارکت رابطه مثبت وجود دارد.
- ❖ میان سرمایه اقتصادی و گرایش به مشارکت رابطه منفی وجود دارد.
- ❖ میان سرمایه فرهنگی و گرایش به مشارکت رابطه وجود ندارد.

❖ میان سرمایه اجتماعی و گرایش به مشارکت رابطه مثبت وجود دارد .

❖ میان مجموع سرمایه های فرد و گرایش به مشارکت رابطه مثبت وجود دارد .

با توجه به مطالعات انجام شده این طور استنباط میشود که گرایش به مشارکت عمدتاً توسط " دیگران مهم " تحت تاثیر قرار می گیرد . بدین ترتیب این دیگران هستند که کنشگران را به مشارکت ترغیب میکنند یا آنها را از مشارکت باز میدارند و آنچه در میزان گرایش شهروندان نسبت به مشارکت اجتماعی در محله تاثیرگذار است عامل انتظارات است . انتظارات دیگران به وسیله یک متغیر اصلی با دو مولفه در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت :

متغیر مستقل اصلی ، هنجار ذهنی بود که شامل دو مولفه بود : انتظارات دیگران و انگیزه پیروی از انتظارات دیگران . برای بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل و میزان گرایش به مشارکت اجتماعی در محله ۶ فرضیه بر اساس نظریه های پژوهش و چهارچوب مفهومی مطرح شد که در ادامه مورد بررسی قرار میگیرد .

فرضیه اول : هر چه شهروندان انتظار فایده بیشتری داشته باشند ، میزان مشارکت محلی افزایش خواهد یافت. از میان شاخصهای متغیر انتظار فایده سه شاخص دارای رابطه معنی داری با گرایش بوده اند :

بر اساس نتایج پژوهش ، این فرضیه تایید شد .

فرضیه دوم : هر چه شهروندان ارزیابی فایده بیشتری داشته باشند ، میزان مشارکت آنها افزایش خواهد یافت .

این فرضیه بر اساس یافته های تحقیق ، تایید شد .

فرضیه سوم : انتظارات شهروندان از ارزیابی مثبت دیگر شهروندان محله باعث گرایش بیشتر آنها برای مشارکت می شود .

با توجه به نتایج تحقیق میتوان ارتباط مثبت بین این متغیر و متغیر وابسته را دریافت .

فرضیه چهارم : شهروندانی که از میزان سرمایه فرهنگی بیشتری برخوردارند ، مشارکت بیشتری در محله دارند .

همانگونه که در فصل قبل نیز ذکر شد ، میان میزان سرمایه فرهنگی و گرایش به مشارکت محلی ارتباط معنا داری مشاهده نشده است .

فرضیه پنجم : میزان گرایش به مشارکت از نتایج دارا بودن سرمایه اجتماعی شهروندان است .

همانگونه که در بررسی انجام شده گذشت ، رابطه معنا داری میان سرمایه اجتماعی و میزان گرایش به مشارکت وجود داشته است .

فرضیه ششم : گرایش به مشارکت محلی در نتیجه مجموع سرمایه های فرد بیشتر می شود .

با توجه به اینکه رابطه معنا داری میان مجموع سرمایه های پاسخگویان مشاهده شد ، این فرضیه تایید شد .

۸- بحث و نتیجه گیری

آنچنان که نتایج حاصل از تحقیق نشان داد ، وجود همبستگی میان متغیرهای ارزیابی فایده و انتظار فایده با گرایش به مشارکت اجتماعی ، پیامی است که مدیران و سیاست گذاران شهری مخاطب مستقیم آن هستند . بدین ترتیب برای افزایش میزان مشارکت عمومی به ویژه در سطح محلات ، نیاز به ایجاد زمینه های انتفاع مشارکت کنندگان به شدت احساس می شود ؛ به گونه ای که هر چه شهروندان بهره بیشتری از مشارکت خود داشته باشند ، بر میزان گرایش آنها به ادامه مشارکت و توسعه زمینه های آن افزوده می شود . کلانشهرها با برخورداری از انبوه جمعیت زائر و مجاور و انبوهی از معضلات

شهرنشینی، نیازمند فراهم سازی زمینه های مداخله گری جدی شهروندان در امور مربوط به خود آنهاست. شهر وسیع و پر جمعیتی مانند مشهد با داعیه پایتختی معنوی جهان اسلام باید بتواند جاذبه های لازم برای مشارکت میلیون ها مشهدی، ایرانی و فراتر از آن مسلمان را برانگیزد، آنان را به صحنه کار و همکاری فرا خواند و نتیجه مشارکت را به آنها هدیه دهد. بدین صورت خواهد بود که افزایش انتظار و ارزیابی فایده مشارکت، گرایش شهروندان را به مشارکت محلی افزایش خواهد داد. همچنین عدم اثبات همبستگی میان سرمایه های اقتصادی افراد با گرایش به مشارکت محلی می تواند پرده از این حقیقت بردارد که برخوردار بودن از دارایی های مالی و سرمایه های شخصی عامل تعیین کننده ای برای گرایش شهروندان به مشارکت نیست بلکه همان گونه که همبستگی میان سرمایه های اجتماعی و گرایش به مشارکت نشان داد، به طور خلاصه، احساس تکلیف به شهروندان و هم محله ای هاست که می تواند ترغیب کننده افراد برای ایفای نقش همکاری و همدلی در محله سکونت شان باشد. همچنین نتایج تحلیل آماری نشان دهنده این امر بود که گرایش به مشارکت الزاما نیازمند برخورداری از سطح سواد زیاد یا مدارک دانشگاهی نیست بلکه سرمایه های فرهنگی دیگری در محلات به جنبش افراد برای ایفای نقش همراهی و مشارکت کمک میکنند که لزوما با مصادیق سرمایه های فرهنگی نظریات جامعه شناختی انطباق ندارند. بدین صورت است که میتوان نتیجه گرفت تمایزی میان دارا و ندار، با سواد و بی سواد، نخبه و عادی در سطح شهروندان قابل مشاهده نیست زیرا هنوز بسترهای لازم برای حضور شهروندان فراهم نشده است.

علاقه مندی مدیریت شهری به مشارکت شهروندان با جایگاه واقعی آن در شهر دارای فاصله زیادی است و به صورت حقیقی، ساز و کارهای آن فراهم نشده و نتایج آن اصطلاحا در سفره مردم قرار نگرفته است. وظایف روزمره شهرداری ها که بالغ بر سیصد اقدام مشخص و دارای سابقه طولانی است هرگز نتوانسته بر مشارکت های مردمی تکیه کند و سایه سنگین مدیریت دولتی بر آن سنگینی می کند.

منابع و ماخذ:

- فولادیان، مجید و رمضانی فرخد، احمد، نظریه ها و پارادایم های مشارکت در جامعه شناسی. سخن گستر، ۱۳۸۷، مشهد
 بیرو، آلن، فرهنگ علوم اجتماعی (باقر ساروخانی). موسسه کیهان، ۱۳۷۰، تهران
 محسنی، منوچهر و جباراللهی، عذرا، مشارکت اجتماعی در ایران. آرون، ۱۳۸۲، تهران
 علوی تبار، علیرضا، الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها. مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهری وزارت کشور، ۱۳۸۰، تهران
 سعیدی، محمد رضا، درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان های غیر دولتی. سمت، ۱۳۸۲، تهران
 شفیعی مطهر، علیرضا، مبانی و ضرورت مشارکت. عابد، ۱۳۸۳، تهران
 مک لگان، پاتریشا، نل، کریستو، عصر مشارکت. اسلامیه، مصطفی، دفتر نشر پژوهش های فرهنگی، ۱۳۷۷، تهران
 آبرکراسی، نیکلاس و دیگران، فرهنگ جامعه شناسی. پویان، حسن، سو، ۱۳۷۶، تهران
 اورعی، غلامرضا، جامعه شناسی مسائل اجتماعی ایران. جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۴، مشهد
 توسلی، غلامعباس، مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک. دانشگاه تهران، ۱۳۸۲، تهران
 رفیع پور، فرامرز، آناتومی جامعه.
 گرنفل، مایکل، مفاهیم کلیدی پیر بردیو. لیبی، محمد مهدی، افکار، تهران، ۱۳۸۸
 ریشه، گی، کنش اجتماعی.
 بردیو، پی یر، تمایز. چاوشیان، حسن، ثالث، ۱۳۹۰، تهران
 بردیو، پی یر، درسی درباره درس. فکوهی، ناصر، نشرنی، ۱۳۸۸، تهران

- بون ویتز، پاتریسی، درس هایی از جامعه شناسی پی یر بوردیو. جهانگیری، جهانگیر، پور سفیر، حسن، نشر آگه، ۱۳۹۰، تهران
- ریتزر، جرج، نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر.
- رفیع پور، فرامرز، کند و کاوها و پنداشته ها. شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۸، تهران
- حییم، سلیمان، فرهنگ انگلیسی فارسی. فرهنگ معاصر، ۱۳۷۴، تهران
- فتوحی اردکانی، اکبر، کتاب آموزشی SPSS. شایگان، ۱۳۸۱، تهران
- ببی، ارل، روشهای تحقیق در علوم اجتماعی. فاضل، رضا، سمت، ۱۳۹۱، تهران
- نور بخش گلپایگانی، سید مرتضی، واژگان علوم اجتماعی. بهینه، ۱۳۸۰، تهران
- عطار، سعید، بنیادهای نظری سرمایه اجتماعی. دانشگاه یزد، ۱۳۹۱، یزد
- رحیمی، عزیز ا...، مشارکت اجتماعی. ضریح آفتاب، ۱۳۷۷، مشهد
- حسینی، سید کمال و دیگران، شهر شهروند مشارکت. به نشر، ۱۳۷۷، مشهد
- شکوری، علی، مشارکت های اجتماعی و سازمان های حمایتی. سمت، ۱۳۹۰، تهران
- رفیع پور، فرامرز، سنجش گرایش روستائیان نسبت به جهاد سازندگی.
- ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا، توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران. نشر نی، ۱۳۸۳، تهران
- پننام، رابرت و دیگران، سرمایه های اجتماعی: اعتماد دموکراسی و توسعه. خاکباز، افشین، پویان، حسن، نشر شیراز، ۱۳۸۴، تهران
- حبیبی، سید محسن، شهرسازی مشارکتی: کاوش نظری در شرایط ایران. نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۴، زمستان ۱۳۸۴